

³ Szamosközy István szerint a prágai császári tanács titkosan úgy határozott: „Kolozsvár városát a jezsuiták kiűzése és szent épületeik felforgatása miatt a földdel kell egyenlővé tenni, hogy ezentúl Kolozsvárott keresni kelljen Kolozsvárt, de megtalálni ne lehessen, csak a város holttetemét.“ Humanista történetírók. Vál. Kulcsár Péter. Bp. 1977. 540.

⁴ Tóth István, *Műzsák fellegvára*. Bukarest 1977. 67.

⁵ Tóth István, *Alkimosz kertje*. Kolozsvár 1970. 60.

REZI ELEK

A „KEREKKŐ“

A hagyomány szerint Dávid Ferenc a második gyulafehérvári hitvitáról (1568. márc. 8—18.) győztesen hazatérve, az őt érdeklődéssel váró összegyűlt népnek a Bel-Torda utca szegleténél — a Tordai-kapunál — egy ott levő nagy sarokkőre állva beszédet mondott az egy Istenről. Olyan lelkesítő módon beszélt, hogy az emberek vállaikra vették, s úgy vitték a főtéri templomba; következképpen a város áttért az unitárius vallásra. Ennek emléke a kolozsvári unitárius templom portikusában található „kerekkő“.

A hagyomány alapja egyfelől Dávid Ferenc kiváló szónoki tehetsége, másfelől az az egyre erősödő unitárius szellem, amely az említett hitvita után különösen Kolozsváron volt tapasztalható.¹ Fennmaradása annak köszönhető, hogy a XVIII. században a még elevenen élő hagyományt írásban is rögzítették.²

Rövid közleményünk célja nem annyira a hagyomány keletkezési okának és történeti valószínűségének a kutatása, hanem inkább a ma is becses emlékként őrzött „kerekkő“ történetének a bemutatása a rendelkezésünkre álló források alapján.

Hol állott a kerekkő, amelyről a hagyomány szerint Dávid Ferenc beszédét tartotta? Erre nézve két feltevésünk van:

Az első szerint a Bel-Torda utca szegleténél, a Tordai-kapu belső felénél, az egykori katolikus szeminárium mellett.³ Ma ez az Egyetem és a Potaissa utcák kereszteződése és a 3. sz. matematika-fizika líceum étkezdéje és bentlakása északkeleti sarka.

A másik feltevés szerint a Szabadság tér és az Egyetem utca szögelesén, a Napoca és Egyetem utca kereszteződésénél állott a „nagy sarokkő“⁴.

Hitelesebbnek az első feltevést tekinthetjük, mert a fontosabb források ezt a helyet nevezik meg. Máskülönben a lelkesedéstől és kíváncsiságtól áthatott lakosság valószínűleg nem a főtéren várta, hanem eléje sietett a Tordai-kapuhoz.⁵

A kő közel három évszázadig állhatott a fent említett helyén, s a város lakói „Dávid Ferenc kerek-kövé“-nek nevezték. Az 1850-es években Gyengyai Ferenc egyházközségi gondnok (ma Mihai Viteazul téri) háza elé hozatta.⁶ A kő elhozatalának okát nemcsak a hozzáfűződő dávidferenci hagyomány magyarázza, hanem az attól való félelem is, hogy a XIX. század első felében megkezdődött városrendezés során a kő eset-

leg megsemmisül.⁷ Tudjuk, hogy a Tordai-kaput már 1841-ben lebontották, így a követ a pusztulás veszélye fenyegethette. 1868-ban, amikor az Unitárius Egyház fennállásának 300 éves jubileumát ünnepelte, méltónak tartotta, hogy a kerekkövet a kolozsvári unitárius templom mellé hozassa és a templomkertben helyezték el.⁸ Nem sokkal később, 1872-ben, a templomnak javítási évében a keleti oldalon födél alá helyezték, hogy megóvják a rongálódástól.⁹

1884. február 3-án a kolozsvári egyházközség keblitanácsi gyűlésén Péterfi Dénes lelkész bejelentette, hogy „egy egyén némi pénzüsszeget adott át, oly nyilatkozattal, hogy azt jelentő afia fordítsa meghatározás szerinti célra“¹⁰. Javasolta, hogy ezt az összeget a „kerek-kőbe“ vésendő márványtáblára fordítsák, s a felirattal jelezzék „minő nevezetes emlék van e kőhöz csatolva“¹¹. A keblitanács Péterfi Dénes lelkészt és Berde Mózes gondnokot bízta meg a terv kivitelezésére. A május 4-én tartott keblitanácsi gyűlésen Péterfi Dénes a következő felirat-szöveget javasolta: „Dávid Ferencz a hagyomány szerint ezen a kővön tartotta a Torda utca szegletén 1566-ban, midőn a gyulafehérvári egyh. gyűlésről hazaérkezett azt a beszédet, amelyre az egész Kolozsvár áttért az unitárius vallásra.“¹² Ugyanő javasolta azt is, hogy az emlékkövet vasráccsal vegyék körül.¹³ Október 5-én Péterfi Dénes már azt jelentette, hogy az emléktábla a felirattal együtt elkészült.¹⁴ Megemlítjük, hogy az emléktábla és a vasrács költségeit kénosi Sándor József főjegyző és Nagy János dévai unitárius adományai fedezték. Ehhez járult még Péterfi Dénes pénzadományával és Knanner József kolozsvári lakatosmester önkéntes munkájával.¹⁵

Negyedszázad telt el, s 1910-ben az Egyházi Képviselő Tanács felhívta a kolozsvári egyházközséget, hogy „a Dávid Ferenc emlékkövet könnyen szemlélhető helyre helyezték át“¹⁶. Ez a felhívás Dávid Ferenc születésének 400 éves fordulójára való készülődés jegyében fogant. Az egyházközség keblitanácsa azonban úgy határozott, hogy nem szükséges az emlékkő „jelenlegi helyének megbolygatása“, de intézkedett, hogy „a kő minden vasárnap de. 10 órától kezdve, az istentisztelet ideje alatt is, du. 1 óráig megszemlélhető legyen a cinterem kapujának nyitvatartásával“¹⁷, és az évfordulóra való tekintettel „a felíráson lévő betűk újra megmaranyoztatnak és a kő kerete megfelelően kijavíttatik“¹⁸. A felirat megújítási munkálatait Kass Antal aranyozó végezte el.

1913-ban, amikor az Egyetemes Egyház a kolozsvári egyházközségtől megvásárolta a templom és a kollégium közti keskeny területet, az emlékkő helyének megváltoztatása szükségessé vált. Az Egyházi Főtanács ismét felszólította az egyházközséget a kő méltóbb helyre való elhelyezésére.¹⁹ Az egyházközség keblitanácsa Ürmösi Károly esperes-lelkész elnöklete alatt felkérte dr. Boros Györgyöt, Hadházi Sándort és Pákey Lajost, hogy a célszerűbb elhelyezés érdekében tegyenek javaslatot.²⁰ A bizottság munkáját az első világháború kitörése miatt azonban nem tudta elvégezni, s javaslatételéről nincs tudomásunk. A világháború befejezése után viszont, midőn alkalom és lehetőség adódott, eléget tett megbízatásának. Javaslatára 1922-ben az emlékkövet a templom bejáratánál helyezték el. Ürmösi Károly a július 19-én tartott keblitanácsi gyűlésen már jelentette: „Az annak idején a Dávid Ferenc-kő új elhelyezése ügyében kiküldött bizottság, Demény Andor gazdagond-

nek közreműködésével, a Dávid Ferenc-kő a templom bejáratánál helyeztetett el és vasráccsal láttatott el.⁴²¹

A hagyomány valósága — az emlékkő — így került mai méltó helyére, a kolozsvári unitárius templom portikusába, melyről Ürmösi Károly egyik cikkében így nyilatkozott: „De talán mindezeknél fontosabb és becsesebb nevezetessége e templomnak az a kerekő, amelyen arany betűk hirdetik azt a hagyomány által megőrzött történelmi tényt, hogy ti. Dávid Ferenc ezen a kövön állva tartotta 1568-ban történelmi nevezetességű beszédét. Ennek a kőnek tehát nem csupán a kolozsvári és a többi unitárius egyházközségek közötti állandó kapcsolat jelképének kell lennie — de egyszersmind állandó emlékeztetőnek arra a testvéri »egység«-re, amelynek köszikláján állva tekinthetünk Istenben való erős bizalommal és reménységgel a jövőbe.⁴²²

1968-ban a templomjavítás során a kerekő feliratát megújították, a vasrácsot leszedték, és egy újonnan öntött kockaköves talapzatra helyezték el.

Az emlékkő egy 75 cm magas, 120 cm hosszú, 1 m széles homokkő, belevéselt szürkemárvány lapon az alábbi felirattal:²³

DÁVID FERENCZ

a hagyomány szerint ezen a kövön tartotta
a Torda utca szegletén 1568-ban,
midőn a gyulafehérvári
egyh. gyűlésről hazaérkezett,
azt a beszédet, amelyre
az egész Kolozsvár áttért
az unitárius vallásra. 1884.

JEGYZETEK

¹ KerMagv XLVI. évf. (1909) 246. és Jakab Elek: *Kolozsvár története*. Budapest 1888. II. 172—173.

² Tözsér—Fosztó—Kozma: *Az erdélyi unitárius egyház története*. Fordította Márkos Albert. I. köt. A. 105. Kézirat.

³ Tözsér—Fosztó—Kozma: *I.m.* 105.; Székely Sándor aranyosrákosi: *Az unitárius vallás története Erdélyben*. Kolozsvár 1839. 62.; Ferencz József: *Unitárius kis tükör*. Kolozsvár 1875. 6.; Jakab Elek: *Dávid Ferenc emléke*. Bpest 1879. 128.; Wilbur M. E.: *A mi unitárius örökségünk*. Angolból ford. és kiegészítette Szent-Iványi Sándor. 1937—1938. 161.; *Négyszáz év 1568—1968*. Kolozsvár 1968. 21. Ugyancsak ezt a helyet jelöli meg az első és tudomásunk szerint egyetlen ismertetés a kerekő történetére vonatkozóan: KerMagv. XIX. kötet. (1884) 259.

⁴ Ez a feltevés csak a kerekőre való utalásokban fordul elő, valamint egyes Dávid Ferenc életművével foglalkozó rövid tanulmányokban és ismertetésekben (számuk kevés). KerMagv. XLV. évf. (1910) 245.; Unitárius Keresztény Népnaptár. 1924. 53.

⁵ Az egykori Tordai-kapu helyét itt jelöli meg emlékiratában Mikó Imre is. Vö. Mikó Imre: *A csendes Petőfi utca*. Dacia könyvkiadó. Kolozsvár-Napoca 1978. 25. A Líceum egykori felirata ma is olvasható: „Seminarium Bathori Apoc. S. Josephi; mai felirata: Căminul și cantina „Liceului de matematică-fizică. Nr. 3.“

⁶ KerMagv. XIX. kötet. (1884) 259.

⁷ A XIX. század első felében Kolozsváron meginduló városrendezés okairól, körülményeiről és részben következményeiről ld. B. Nagy Margit: *Stilusok, művek, mesterek*. Művészettörténeti tanulmányok. Bukarest 1977. 126—137.

- ⁸ KerMagv. XIX. kötet (1884) 259; MerMagv. IV. kötet (1868) 3.
⁹ KerMagv. XIX. kötet (1884) 259.
¹⁰ Kolozsvári unitárius eklézsia Jegyzőkönyve. (A továbbiakban: Keblit. jkv.) 1884. 12.
¹¹ Uo.
¹² Keblit. jkv. 1884. 31.
¹³ Keblit. jkv. 1884. 38.
¹⁴ Uo. 71.
¹⁵ A két adakozás értéke 52 frt.-ot tett ki. Péterfi Dénes 12 frt.-ot adományozott. A lakatosmester önkéntes munkájának értéke 10 frt volt. Az egész 97 frt-ba került. Ld. Keblit. jkv. 1884. 71. Az adakozások összege és az összmunkálatok értéke közti 23 frt-ot valószínűleg az az „egyén“ adta, akit Péterfi nem kívánt megnevezni.
¹⁶ E.K.T. 655/1910. Vö. Keblit. jkv. 1910. 37.
¹⁷ Keblit. jkv. 1910. 37.
¹⁸ Uo. 48.
¹⁹ Unitárius Egyházi Főtanács jegyzőkönyve. Kolozsvár, 1913. 50. 108. 1.; E.K.T. 1644/1913. és Keblit. jkv. 1914. 5.
²⁰ Keblit. jkv. 1914. 5.
²¹ Uo. 1922. 35. Vári Albert írta néhány évvel később: „Azt a kerekkövet... Kolozsvárt az unitárius templom bejáratánál őrzik...” (*Istenországa munkásai*. Cluj-Kolozsvár 1928. 64.).
²² Unitárius Keresztény Népnaptár. 1924. 49.
²³ A kolozsvári egyházközség leltára a történelmi, vagy művészeti tárgyakról. 1964. Az E.K.T. 1179/1969. sz. rendelete alapján. 2.

HUSZTI JÁNOS

LÉTÜNK HARMÓNIAJA

Jn 10,17

Az ÉLET a legnagyobb titok. Minden élet, nemcsak az ember élete, és nemcsak biológiailag, hanem a létezés részeként is. Bár biológiai életünk sok titkát a tudomány már megfejtette, de számos: hogyan? és miért? — még feleletre vár. Századunk óriás léptekkel halad a megismerések vagy felismerések útján. Mind több és több, valamikor megismerhetetlennek vélt titok nyílik fel az ember kutató, kereső, kísérletező munkája nyomán. És mindaz, amit megismert, felfedezett és tudása révén magáévá tett, egy-két szomorú kivételtől eltekintve, magát az ÉLETET szolgálja és gazdagítja. Minden jószándékú törekvés és ennek nyomán birtokunkba jutott tudás az emberért, az életért történik ezen a földön.

Az ember élete azonban nemcsak egy biológiai folyamat. Több enél, magasztosabb, mert ahogy nincs negatív csak a pozitív létezésével — az emberi élet is a maga áldott kettősségében csak a biológiai-fizikai és a lelki-szellemi összekapcsoltságában, együttes jelenvalóságában jelent életet.

Bármit is alkotni, megépíteni, a gondolat létező valóságában kibontakoztatni — erőt, energiát igénylő igyekezet. Szükséges tehát időközönként vagy folyamatosan a feltöltődés, a fogyó erők, energiák pótlása, sőt néha fokozása, ha a megvalósulások elé akadályok merednek.

Jézus életének és munkájának megértését és magunkévá tételét: több irányból közelíthetjük meg. Tette is ezt a történelem folyamán többféle hit és elképzelés szerint a kereszténység. Egy azonban bizonyos, hogy Jézus háromesztendős tanítói munkássága minden igyekezetével és odaadó szeretetével az ember élete kettősségének összhangját igyekezett megteremteni. Mert az kétségtelen, hogy egyik a másik hasznára vagy kárára fokozható. Az egyoldalú felfokozás azonban megszünteti az egyensúlyt.

Fizikailag betegséget okoz a szervezet biológiai egyensúlyának a felborulása. Ha ez történik, külső beavatkozásra, gyógyításra van szükség, hogy a felborult egyensúly helyre álljon. De így van ez a lelki-szellemi életben is. Ha elveszti harmonikus kiegyensúlyozottságát érzelmi világunk — lelkileg, szellemileg leszünk betegek. Ilyenkor is segíthet a külső beavatkozás, amely a gyógyítást hozza és a megbomlott belső összhangot helyreállítja.

Közismert, hogy nemcsak ellentétes vágyaink, igényeink vannak, hanem gyakran a lét törvényei állnak ellentétben vágyainkkal. Álmodunk, írunk, beszélünk a szeretetről, humanizmusról, másokért életről, de saját érdekeink, előmenetelünk jogosnak ítélt védelme szembehelyez emberszeretetünkkel. Vágyunk nagy tetteket végrehajtani, de a hétköznapok taposóalmában igen sokan elfásulnak, elfelejtik ifjúkoruk lelkesedését, és belekeserednek abba, hogy a nagy tettek csak kevesek pri-